

УДК 341.17

Бурмака І. О., к.т.н., доцент, завідувач
кафедри теорії та устрою судна ОНМА

Організаційні аспекти нормування судноплавства на внутрішніх водних шляхах України

У статті розглянуто організаційні аспекти застосування правових приписів у сфері судноплавства на внутрішніх водних шляхах. Зроблено аналіз відповідних авторських позицій, узагальнено розуміння організації судноплавства на внутрішніх водних шляхах в умовах ринкової економіки.

Ключові слова: внутрішні водні шляхи, судноплавні компанії, судноплавство, гідрографічна діяльність, державний нагляд, організація судноплавства.

В статье рассмотрены организационные аспекты применения правовых предписаний в сфере судоходства на внутренних водных путях. Сделан анализ соответствующих авторских позиций, обобщено понимание организации судоходства на внутренних водных путях в условиях рыночной экономики.

Ключевые слова: внутренние водные пути, судоходные компании, судоходство, гидрографическая деятельность, государственный надзор, организация судоходства.

The article deals with the organizational aspects of the application of the legal regulations in the field of navigation on inland waterways. The analysis of the respective copyright positions is made at, the understanding of navigation on inland waterways is generalized in the market economy conditions.

Keywords: inland waterways, shipping companies, shipping, hydrographic activities, state supervision, organization of shipping.

Постановка проблеми. Сучасне право визнає важливу роль внутрішнього водного транспорту, який порівняно з іншими видами внутрішнього транспорту має економічні й екологічні переваги та характеризується наявністю надлишкової інфраструктури й вантажопідйомності суден і тому може зумовити зниження соціальних витрат і негативного впливу на навколишнє середовище з боку внутрішнього транспорту в цілому. Безумовно, для підвищення ефективності міжнародних та національних перевезень у внутрішньому водному сполученні, їхньої привабливості для споживачів необхідно створити правову базу, яка визначає погоджений план розвитку й будівництва мережі внутрішніх водних шляхів міжнародного та національного значення, зростання відповідних вантажо- та пасажиропотоків на основі погоджених параметрів інфраструктури й експлуатаційних параметрів.

Через територію України проходять чотири з дев'яти Європейських транспортних коридорів. Найважливіший для внутрішнього водного транспорту є коридор № 9, що пов'язує порти Білого і Балтійського морів з портами Чорноморсько-Середземноморського басейну. Географічне положення України сприяє розвитку її транспортного потенціалу, інтеграції в європейську транспортну систему, насамперед як країни, яка займає особливе місце при забезпеченні транзитних перевезень вантажів найбільш раціональним варіантом реалізації транспортних потоків Захід – Схід. Внутрішні судноплавні річкові шляхи України проходять, в основному, акваторіями Дніпра та Дунаю і віднесені до судноплавних річкових трас вищої категорії Е.

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Актуальність цієї теми не викликає сумніву. Бізнес потребує дієвого представництва власних інтересів

для виходу з кризової ситуації у сфері внутрішнього водного транспорту та покращення його економічного становища. Метою статті, таким чином, є визначення організаційних засад реалізації нормативних актів з питань внутрішнього водного транспорту. До завдань статті слід віднести опрацювання нормативних та корпоративних актів щодо статусу структур, залучених у нормативне забезпечення судноплавства на внутрішніх водних шляхах, визначення специфіки їх практичної діяльності в умовах вітчизняної транспортної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальний аналіз робіт з питань організації діяльності внутрішнього водного транспорту дозволяє виокремити праці таких науковців, як І.В. Булгакова, В.М. Гречуха, Н.Ю. Єрпильова, А.Е. Карнаухова, Є.В. Рябова, І.М. Тарасова та ін. Водночас слід звернути увагу на відсутність дослідження в Україні проблем внутрішнього водного транспорту як на рівні монографічних досліджень, так і у форматі окремих статей. Увагою були відзначені публікації на сайтах органів влади, державних та приватних підприємств у сфері річкового транспорту України.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо засади діяльності державних та комерційних структур, задіяних сьогодні у сфері судноплавства на внутрішніх водних шляхах, визначимо шляхи реалізації ними норм законодавства та наказів профільного центрального органу виконавчої влади з питань внутрішнього водного (річкового) транспорту.

Ключовим органом управління у цій сфері, як вже можна було побачити із змісту відомих нормативних актів, є Державна інспекція України з безпеки на морському та річковому транспорті (Укрморрічінспекція), як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра інфраструктури України. Укрморрічінспекція входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері безпеки на річковому транспорті і у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента та Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства інфраструктури України, іншими актами законодавства України, а також дорученнями Президента України та Віце-прем'єр-міністра України, Міністра інфраструктури України. За розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2011 р. № 1024-р до міжрегіональних територіальних органів Укрморрічінспекції належать:

- Дніпропетровський міжрегіональний відділ;
- Ізмаїльський міжрегіональний сектор;
- Київський міжрегіональний відділ;
- Львівський міжрегіональний відділ;
- Миколаївський міжрегіональний відділ [2].

Важливою структурою у цій сфері є Державне підприємство водних шляхів «Укрводшлях» (ДП «Укрводшлях»), що «є державним унітарним підприємством і діє як державне комерційне підприємство, засноване на державній власності», та входить до сфери управління Міністерства інфраструктури України.

На ДП «Укрводшлях» покладені державою функції щодо здійснення транспортної, технічної та екологічної політики при експлуатації внутрішніх водних шляхів та судноплавних шлюзів України, які віднесено до об'єктів стратегічного значення для економіки та безпеки держави. ДП «Укрводшлях» створено з метою утримання в належному стані внутрішніх водних шляхів загального користування, судноплавних

гідротехнічних споруд (шлюзів), створення безпечних судноплавних умов для плаваючих засобів та безперервного суднопроводу через шлюзи Дніпровського каскаду згідно з вимогами чинного законодавства. Виробничі об'єкти ДП «Укрводшлях» основного призначення поділяються на три групи:

- ділянки водних шляхів;
- технічний та спеціальний флот підприємства;
- судноплавні гідротехнічні споруди (шлюзи) Дніпровського каскаду.

До відокремлених підрозділів ДП «Укрводшлях» належать: Київський судноплавний шлюз; Канівський судноплавний шлюз; Кременчуцький судноплавний шлюз; Дніпродзержинський судноплавний шлюз; Запорізький район гідротехнічних споруд; Каховський судноплавний шлюз та Дніпропетровська технічна ділянка водних шляхів.

ДП «Укрводшлях» надає такі послуги у сфері водного транспорту:

- проведення днопоглиблювальних, виправних, тральних, дноочищувальних і пошукових робіт;

- інструментальні обстеження та моніторинг галузевого, об'єктивного нагляду за технічним станом будівель конструкцій судноплавних шлюзів та інших берегових об'єктів;

- водолазні обстеження підводних частин конструкцій судноплавних шлюзів та інших гідротехнічних споруд,

- здійснення паспортизації берегових об'єктів та судноплавних шлюзів;

- розробка нормативної документації щодо експлуатації внутрішніх водних шляхів, судноплавних шлюзів;

- забезпечення безпечної експлуатації внутрішніх водних шляхів і судноплавних шлюзів та безперебійного суднопроводу у продовж навігаційного періоду;

- визначення строків відкриття і закриття навігаційного періоду у продовж календарного року, а також відкриття і закриття суднопроводу через шлюзи;

- визначення габаритів внутрішніх водних шляхів та навігаційне їх облаштування;

- надання гідрометеорологічної інформації судовласникам за їх зверненням;

- будівництво, експлуатація, ремонт, модернізація технічного флоту;

- докування катерів і теплоходів;

- корпусні ремонтні роботи, фарбування підводного і надводного борту;

- ремонт двигунів і механізмів;

- трубопровідні роботи [3].

Також слід вказати на діяльність державної установи «Держгідрографія».

Держгідрографія стала правонаступником Центрального, Керченського, Миколаївського, Одеського, Севастопольського державних гідрографічних підприємств, державного науково-дослідного підприємства «Укрморкартографія» і є науково-виробничим комплексом, заснованим на державній власності та входить до сфери управління Міністерства інфраструктури України. Згідно з постановою уряду від 12 червня 1996 р. № 640 та з метою поліпшення стану судноводіння на внутрішніх водних шляхах України (зокрема на річці Південний Буг) шляхом впровадження сучасних електронних навігаційних систем, ДУ «Держгідрографія» у 2013 р. розпочала розробляти електронні річкові навігаційні карти (ЕРНК) річки Південний Буг від м. Вознесенськ до м. Миколаїв. Виготовлення та впровадження таких ЕРНК дозволить:

- розробити на базі чинних міжнародних та національних картографічних

стандартів і матеріалів комплексних гідрографічних робіт 2012 року сучасний картографічний продукт у світовій системі координат WGS-84;

- забезпечити додаткове покриття внутрішніх водних шляхів України сучасними високоточними електронними даними;

- забезпечити зацікавлених у сучасних методах плавання судноводіїв додатковою навігаційною інформацією у вигляді картографічного продукту для картплотерів [4].

Також ДУ «Держгідрографія» готує до видання серію картографічних видань «Судноплавство на річці Дніпро». Ним вже видано Навігаційно-гідрографічні нариси «Судноплавство на річці Дніпро. Нижній Дніпро від Дніпровського лиману до Каховської ГЕС»; «Судноплавство на річці Дніпро. Київське водосховище, річка Дніпро від Лоева до Камарина, річка Прип'ять від Усівського плеса до Чорнобиля»; «Судноплавство на річці Дніпро. Канівське водосховище від Київської ГЕС до Канівської ГЕС» [4].

Також варто вказати на діяльність Філії «Дельта-лоцман», як структурного підрозділу державного підприємства «Адміністрація морських портів України», яке розпочало роботу 13 червня 2013 р. Філія «Дельта-лоцман» надає послуги з лоцманського проведення суден та регулювання руху суден в акваторіях і на підхідних каналах усіх морських портів та терміналів України, на Бузько-Дніпровсько-лиманському (БДЛК), Херсонському морському (ХМК) та Керч-Єнікальському (КЄК) каналах, глибоководному судновому ході (ГСХ) Дунай-Чорне море.

У складі філії «Дельта-лоцман» функціонує дев'ять регіональних лоцманських підрозділів у північно-західній частині Чорного моря, в Дунайському, Бузько-Дніпровському та Азово-Чорноморському басейнах, у тому числі три єдині морські та шість портових лоцманських служб. До складу служб регулювання руху суден (PPC) входять 13 центрів і постів PPC, 10 автоматизованих радіолокаційних постів, 4 радіотехнічних поста зв'язку. Проводяться роботи з модернізації та інтеграції вказаних об'єктів в єдину систему згідно з концепцією Євросоюзу VTMISS. Філія «Дельта-лоцман» має власний спеціалізований флот, в т.ч. 19 лоцманських і 3 промірних катерів, багатоцільовий буксир льодового класу та сучасне днопоглиблююче судно — самовідвізний землесос. На базі філії «Дельта-лоцман» функціонує сучасний галузевий тренажерний центр з підготовки та перепідготовки морських лоцманів та лоцманів-операторів служб PPC. Центр обладнаний комплексом навігаційного устаткування фірми «Транзас». Чотири навігаційних ходових містка, три пости служб PPC і мультимедійний комп'ютеризований лоцманський клас об'єднані в одному віртуальному просторі. У 2010 році проведено модернізацію з використанням останніх технологічних розробок у сфері навігаційних тренажерів. В центрі проведено ряд міжнародних заходів, надаються послуги і іноземним фахівцям [6].

Розглянемо також найпотужніші судноплавні компанії, що здійснюють сьогодні транспортну діяльність на річкових судноплавних шляхах України. Серед них слід згадати вже наведену вище акціонерну судноплавну компанію «Укррічфлот», яка за роки діяльності на вітчизняному та зарубіжному ринках перетворилася на корпорацію, яка сьогодні готова запропонувати своїм клієнтам певний комплекс транспортних послуг. Наявність флоту, в якому налічується близько 150 суден різних типів, а також власні порти дозволяють компанії «Укррічфлот» здійснювати доставку товарів за принципом «від дверей до дверей», тим самим істотно

знижуючи витрати клієнта на транспортну логістику своєї продукції.

Крім того, до складу АСК «Укррічфлот» входять суднобудівно-судноремонтні підприємства, які дають їй можливість оновлювати флот і забезпечують технічне обслуговування суден. Завдяки спільним проектам з Європейським банком реконструкції та розвитку, «Укррічфлот» поповнив свій флот сучасними суднами типу «Буг» і «Десна». АСК «Укррічфлот» є постійним членом BIMCO, має офіційний статус Національного перевізника України, сертифікацію за міжнародним стандартом якості ISO 9001 та Систему управління якістю та безпекою, підтверджену Російським Морським Регістром і Регістром судноплавства України. Також Компанія є членом Братиславських Угод, активним учасником Конференції Директорів Дунайське пароплавство (КДДП) та інших галузевих організацій. До складу компанії «Укррічфлот» входять Дніпропетровський річковий порт; Запорізький річковий порт; Херсонський річковий порт; Миколаївський річковий порт; Нікопольський річковий порт та Київський портопункт [1].

Основним видом діяльності Компанії є транспортування вантажів морськими і річковими шляхами. АСК «Укррічфлот» виконує рейси між портами Дніпра, Середземного, Чорного, Азовського морів, а також по р. Дунай. Основну номенклатуру вантажів, що перевозяться в морському і змішаному (річка-море) напрямках, складають: металопродукція, зернові вантажі та продукція агропереробки, кокс, вугілля, рудні вантажі, будівельні матеріали та добрива. Річкові судна і каботажний флот Компанії виконують перевезення по Дніпру (із заходом в морські порти України), а також по Дунаю. Основу вантажопотоку складають мінерально-будівельні вантажі, метал, феросплави, руда та зернові. Сумарна вантажопідйомність суден Компанії складає більше 250 тис. тонн. Крім транспортування вантажів, АСК «Укррічфлот» має більше 30 одиниць буксирного флоту як морського, так і річкового класу, які виконують буксирування плавоб'єктів на Дніпрі, Дунаї і в морських умовах прибережного плавання.

Одними з основних конкурентних переваг АСК «Укррічфлот» в сегменті вантажних перевезень є:

- велика кількість власного тоннажу різних проектів і класів, що дозволяє виконувати перевезення в багатьох регіонах, включаючи р. Дніпро і р. Дунай;
- можливість пропозиції та виконання складних, комплексних рішень з комбінуванням морського і річкового тоннажу (з проміжною перевалкою) у Херсоні або організація прямих перевезень між портами Дніпра і Дунаю (без перевалки);
- високий рівень професіоналізму і організації плавскладу і берегових служб;
- власна система супутніх служб (портові потужності, експедирування, суднове агентування і судноремонт), що дозволяє якісно виконувати все необхідне обслуговування флоту без залучення сторонніх підприємств;
- стратегічна орієнтованість на максимальне задоволення запитів клієнта і фокус інноваційного розвитку сервісу [1].

У складі АСК «Укррічфлот» діє ТОВ «Український проектно-вишукувальний та конструкторсько-технологічний інститут річкового транспорту («Укррічтранс-проект»), що є одною з провідних науково-технічних організацій у визначенні та формуванні будівельної політики на річковому транспорті, науково обґрунтованому стратегічному розвитку транспортних схем і генеральних схем розвитку річкового транспорту. «Укррічтранс-проект» виконує комплекс робіт, пов'язаний з річковим транспортом, водогосподарським, житловим, промис-

ловим та іншими видами будівництва: інженерні вишукування, у т.ч. на воді; проектування, технічна допомога; консультаційні та інформаційні послуги; розробка паспортів портів і технічного стану споруд, в тому числі і гідротехнічних; авторський нагляд за будівництвом; експертиза проектів і т. ін. [1].

Важливим конкурентом казаній компанії з питань перевезень сільськогосподарської продукції стало ТОВ СП «Нібулон». Зокрема, з 2009 р. компанія «Нібулон» самостійно реалізує інвестиційний проект спрямований на відродження і розвиток інфраструктури аграрного ринку та транспортної галузі. Основними складовими проекту є: будівництво вантажного флоту, будівництво транспортної інфраструктури для зберігання і перевантаження зерна (елеваторів і перевантажувальних терміналів), днопоглиблення лімітуючих ділянок водних шляхів, реконструкція шлюзів [5].

Компанією запропоновано технологічну частину складової інфраструктурного інвестиційного проекту з відродження Дніпра як головної транспортної судноплавної артерії України – розробку гранітних перекатів на лімітуючих ділянках Дніпра. На даний час компанія займається такими етапами інвестиційного проекту, а саме:

- виконанням промірних робіт на лімітуючих перекатах у Дніпровському та Дніпродзержинському водосховищах (55,5 км),
- аналізом геологічної будови та фізико-механічних характеристик кристалічних порід р. Дніпро (13 перекатів),
- розробкою робочого проекту,
- організацією підготовчих робіт для проведення найближчим часом днопоглиблення (19 300 м3).

Ця частина проекту має створити безпечні умови для перевезення вантажів судноплавною частиною Дніпра з гарантованою глибиною 3,65 м навіть за найбільш несприятливих погодних умов, що істотно збільшить ефективність і безпечність використання внутрішнього водного транспорту для перевезень мінеральної сировини, генеральних вантажів, продукції металургійного виробництва, агропромислового комплексу та інших галузей.

ТОВ СП «Нібулон» запропонувало Міністерству інфраструктури України виконати роботи власними силами без використання державних коштів з подальшою компенсацією фактичних витрат шляхом надання адресної знижки з певних видів портових зборів, насамперед, каналного збору за перевезення суднових партій зерна нашого товариства Херсонським морським та Бузько-Дніпровсько-лиманським каналами, або ж шляхом грошового відшкодування з боку державного підприємства, на яке покладено утримання внутрішніх водних шляхів і суднового ходу Дніпра, або на інших прийнятних для компанії умовах [5].

27 грудня 2012 року в Держінвестпроекті генеральним директором ТОВ СП «Нібулон» був представлений проект комплексного відновлення судноплавства Дніпром та Південним Бугом. Основними складовими проекту компанії «Нібулон» є:

- будівництво вантажного флоту;
- будівництво транспортної інфраструктури для зберігання і перевантаження зерна (елеваторів та перевантажувальних терміналів);
- днопоглиблення лімітуючих ділянок водних шляхів;
- реконструкція шлюзів.

У 2011 р. на річці Південний Буг компанією було збудовано сучасний перевантажувальний термінал – філію «Новоодеська». На сьогодні компанія має ще два майданчики для будівництва об'єктів (Вознесеньський та Миколаївський

райони), однак їх реалізація призупинена через недостатність глибин суднового ходу від м. Миколаєва до м. Вознесенська (довжиною 102,2 км). Після завершення промірювання глибин на замовлення компанії у ТОВ «Укррічтранспроект» було виготовлено проект поліпшення судноплавних умов водних шляхів річки Південний Буг – від м. Вознесенська до м. Миколаєва. У проєкті визначено габарити суднового ходу та його напрямки, визначено обсяги робіт та ключові ділянки (Сливіне – Матвіївка, Кир'яківка, Костянтинівка, Гур'ївка, Трихати, Сапєтня – Морозовка). Загальний проєктний обсяг днопоглиблювальних робіт складає 1 млн 187 тис. кубометрів ґрунту, вартість виконання робіт – 70 млн грн. [5].

Висновки. Сьогодні реалізація приписів законодавства та відомчих нормативних актів України з питань судноплавства на внутрішніх водних шляхах здійснюється Державною інспекцією України з безпеки на морському та річковому транспорті (Укрморрічінспекцією), як компетентним центральним органом виконавчої влади, її міжрегіональними секторами та відділами. У підпорядкуванні Міністерства інфраструктури України знаходяться державні підприємства та установи, що здійснюють забезпечення діяльності річкового транспорту. Це насамперед Державне підприємство водних шляхів «Укрводшлях» та його відокремлені підрозділи: судноплавні шлюзи, район гідротехнічних споруд та технічна дільниця водних шляхів; а також Державна установа «Держгідрографія», що обіймається річковою картографією та впровадженням сучасних електронних навігаційних систем. Також слід вказати на лоцманську річкову діяльність Філії «Дельта-лоцман», як структурного підрозділу державного підприємства «Адміністрація морських портів України».

Національним перевізником на річковому транспорті сьогодні є Акціонерна судноплавна компанія «Укррічфлот», що має у власності як потужний річковий флот та судна «ріка-море», так і низку річкових портів: Дніпропетровський, Запорізький, Херсонський, Миколаївський та Нікопольський порти й Київський портопункт. У складі компанії «Укррічфлот» діє ТОВ «Український проєктно-вишукувальний та конструкторсько-технологічний інститут річкового транспорту («Укррічтранспроект»). Також варто вказати на зростання судноплавних потужностей на річкових шляхах ТОВ Спільне підприємство «Нібулон», що насамперед оперує перевезеннями із власних портових об'єктів, не віднесених до системи річкових та морських портів України. Це встановлює орієнтир для нових наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акціонерная судоходная компания «Укрречфлот». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrichflot.com/>
2. Державна інспекція України з безпеки на морському та річковому транспорті. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sismit.gov.ua/ukrmorrichinspektsiya.aspx>
3. Офіційний сайт Державного підприємства «Укрводшлях». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrvodshliah.org.ua/>
4. Офіційний сайт державної установи «Держгідрографія» Міністерства інфраструктури України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hydrography.com.ua/>
5. ТОВ СП «Нібулон». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibulon.com>
6. Філія «Дельта-лоцман» державного підприємства «Адміністрація морських портів України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.delta-pilot.ua/>